

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kaarkoski, Miina

Title: "Ihmiskunnalle ennen kokematon uhka" : ilmastonmuutoksen poliittiset merkitykset turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteissa ja eduskunnassa, 1995-2017

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kosmopolis

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kaarkoski, M. (2020). "Ihmiskunnalle ennen kokematon uhka" : ilmastonmuutoksen poliittiset merkitykset turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteissa ja eduskunnassa, 1995-2017. Kosmopolis, 50(3), 23-41.

”Ihmiskunnalle ennen kokematon uhka”. Ilmastonmuutoksen poliittiset merkitykset turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa ja eduskunnassa, 1995–2017

Miina Kaarkoski

Artikkelissa tarkastellaan ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisia merkityksiä Suomessa poliittisen kielenkäytön analyysimenetelmin. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa uhkakuvat sekä niiden tärkeysjärjestys ja merkitys ovat poliittisen kamppailun kohteena. Käsitteellisellä tasolla esimerkiksi ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittinen merkitys määräytyy poliittisissa debaateissa, joissa esitetään argumentteja politiikan linjanvedosta, ratkaisuista ja resursseista. Poliittiseen kielenkäyttöön, käsitteisiin ja argumentteihin keskittyvä analyysimenetelmä on tapa analysoida, missä merkityksissä ja yhteyksissä ilmastonmuutosta on parlamentaarisessa poliittisessa puheessa ja politiikkaa linjaavissa asiakirjoissa käsitelty kansalliseen turvallisuuteen liittyvänä ilmiönä. Ilmastonmuutoksen turvallisuusvaikutusten merkitys on Suomen politiikassa tullut laajemmin hyväksytyksi, mutta puolustuspoliittinen keskustelu on keskittynyt vakiintuneisiin instituutioihin kuten yleiseen asevelvollisuuteen. Ilmastonmuutos on poliittisessa puheessa pyritty siirtämään varsinaisen puolustuspolitiikan ulkopuoliseksi ja kansallista varautumista koskevaksi kysymykseksi.

Avainsanat: ilmastonmuutos, parlamentti, poliittinen puhe, politisoituminen, turvallisuuskäsitykset

Johdanto

Ilmastonmuutosta valtiollista tai kansainvälistä turvallisuutta koskevana uhkakuvana on tutkimuksessa lähestytty teoreettisesti turvallistamisen (engl. *securitization*) näkökulmista (Buzan ym. 1998). Poliittisena ilmiönä turvallistaminen liittyy erityisesti 2000-luvun kehityskulkuihin, jolloin hallitukset ja asevoimat esimerkiksi Saksassa, Britanniassa ja Yhdysvalloissa sekä Euroopan unioni (EU) ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) turvallisuusneuvosto ryhtyivät käsittelemään ilmastonmuutosta ja sen seurauksia kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuden ja vakauden kannalta (Trombetta 2012, 151–164; Brauch & Scheffran 2012).

Turvallistamisteoreettisessa keskustelussa ympäristö- ja ilmastoasioiden siirtymistä turvallisuuspolitiikan alueelle on arvioitu siitä näkökulmasta, millaisia vaikutuksia yhä laajempien asioiden ottamisella turvallisuuskeskustelun piiriin on demokratian toteutumiseen. Tutkijat ovat esittäneet, että asioiden ja ilmiöiden turvallistaminen voi johtaa demokraattisista periaatteista erkaantumiseen, epädemokraattisiin poikkeustoimiin, kärjistyneisiin vastakkainasetteluihin valtioiden välillä ja rajalinjojen vahvistamiseen ilmastonmuutoksen hillitsemisen sijaan (Buzan ym. 1998; McDonald 2013; Ficher 2017; Telford 2018). Tästä näkökulmasta mielenkiintoista onkin, että useat valtiot, osavaltiot tai paikallishallinnot julistivat ilmastonmuutoksen nojalla ”hätätilan” 2010-luvun jälkipuoliskolla. Näihin julistuksiin ei sisällynyt kuitenkaan demokraattisia periaatteita rajoittavan poikkeuslainsäädännön käyttöä (vrt. kriisijulistukset covid-19-pandemiaan liittyen, Lehti & Pennanen 2020, 31–32). Sen sijaan hätätilajulistuksilla pyrittiin vahvistamaan sitoutumista päästövähennyksiin. Turvallista-

misteoreettisessa keskustelussa onkin myös pohdittu, että ilmastonmuutoksen linkittäminen turvallisuuteen voi motivoida kansainvälistä yhteistyötä, poliittisten tavoitteiden saavuttamista tai johtaa asevoimien käyttöön uudenlaisissa tehtävissä esimerkiksi ilmastotavoitteiden edistämiseksi (Trombetta 2011; Floyd 2016).

Tällaiset huomiot tuovat esiin, että käsittelemällä ilmastonmuutosta turvallisuuteen vaikuttavana uhkakuvana ja vetoamalla siihen erilaisissa yhteyksissä voidaan todellisuudessa pyrkiä edistämään monenlaisia poliittisia tavoitteita, jotka saattavat liittyä esimerkiksi puolustuspolitiikan määrärahoihin ja niiden kohdentamiseen, materiaalsiin hankintoihin tai laajempiin kysymyksiin rauhaa ylläpitävästä toiminnasta ja asevoimien tehtävistä. Suomi on esimerkki kansallisesta tapauksesta, jossa poliittinen konsensus sotilaallisen maanpuolustuksen ylläpidosta on perinteisesti ollut varsin hallitseva. Tätä on ilmentänyt muun muassa puolustuskomiteoihin ja selontekomenettelyyn liittyvä perinne, jossa suuntaviivoista on pyritty yhteisesti sopimaan. Sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeellisuuden haastaminen on politiikassa ollut myös varsin vähäistä. (Ks. esim. Pesu 2017; Tynkkynen ym. 2018.) Silti Suomessakin uhkakuvat, niiden tärkeysjärjestys ja merkitys ovat olleet poliittisen kamppailun kohteena, koska puolustuspoliittisia ratkaisuja tehdään ja arvioidaan suhteessa uhkakuvakäsityksiin. Käsitteellisellä tasolla esimerkiksi ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittinen merkitys määräytyy poliittisissa keskusteluprosesseissa, joissa linjanvetoja ja ratkaisuja punnitaan suhteessa fyysisiin tapahtumiin, ideologisiin näkökulmiin ja resursseihin (ks. esim. Limnell 2009; Raitasalo 2009; Raitasalo & Sipilä 2007).

Tässä artikkelissa tarkastellaan ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisia merkityksiä poliittisen kielenkäytön analyysimenetelmin keskittyen Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen linjanvetoon. Lähestymistapa mahdollistaa monivivahteisen empiirisen analyysin siitä, missä merkityksissä ja yhteyksissä ilmastonmuutosta on parlamentaarisessa poliittisessa puheessa ja politiikkaa linjaavissa asiakirjoissa käsitelty kansalliseen turvallisuuteen liittyvänä ilmiönä. Poliittiseen kielenkäyttöön, käsitteisiin ja argumentteihin keskittyvää analyysimenetelmiä on eri tutkimuksissa kehitetty ja toteutettu, kun on analysoitu muun muassa poliittisen kulttuurin avainkäsitteitä, parlamentin roolia poliittisessa päätöksenteossa tai politiikan suunnanmuutosta (esim. Ihalainen & Palonen 2009; Ihalainen ym. 2016; Ihalainen 2017; Ilie 2016; Palonen 2020; Häkkinen & Kaarkoski 2018; Haapala & Häkkinen 2017; Kaarkoski 2018; Häkkinen V. 2018; Pekonen 2014). Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan osalta poliittisen kielenkäytön analyysimenetelmin on osoitettu, kuinka tietynlaisten puolustuspoliittisten avainkäsitteiden kuten maanpuolustustahdon poliittisella käytöllä on eri tilanteissa esitetty muun muassa määrärahoja tai muuta linjanvetoa koskevia näkemyksiä (Häkkinen ym. 2020; Häkkinen 2020; Kaarkoski 2020).

Ilmastonmuutosta käsittelevän turvallisuus- ja puolustuspoliittisen puheen tarkastelu tuo esiin, että Suomen tapauksessa ilmastonmuutoksen käsittely turvallisuuspoliittisena uhkana johti eduskunnassa ajoittain yrityksiin kyseenalaistaa aseelliseen maanpuolustukseen kehittämisen mielekkäys. Tällaisissa puheenvuoroissa ilmeni jatkuvuutta sellaisissa käsityksissä rauhaa ylläpitävästä toiminnasta, jota Suomessa erityisesti 1960-luvulla poliittinen nuorisoliikenne esittänyt (Saksholm 2020). Tässä artikkelissa tutkittuna ajanjaksona ilmastonmuutoksen

turvallisuusmerkitysten käsittely muuttui niin, että sen turvallisuusvaikutusten merkitys Suomelle alettiin laajemmin hyväksyä politiikassa. Samalla kuitenkin poliittinen enemmistö pyrki pitämään puolustuspoliittisen keskustelun perinteisemmillä linjoilla, joissa korostui tuki vakiintuneille instituutioille kuten yleisen asevelvollisuuden politiikalle ja uskottavan puolustuskyvyn ylläpitoa koskevalle ajatukselle. Ilmastonmuutos pyrittiin poliittisessa puheessa siirtämään varsinaisen puolustuspolitiikan ulkopuoliseksi ja kansallista varautumista koskevaksi kysymykseksi.

Analysoitavana aineistona ovat turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot vuosilta 1995, 1997, 2001, 2004, 2009, 2012, 2016 ja 2017 sekä niihin liittyvät eduskunnan lähetekeskustelut. Poliittiselta painoarvoltaan selonteot ovat olleet merkittäviä, koska ne ovat olleet Suomen puolustusta ja turvallisuusympäristöä koskevia näkemyksiä useiksi vuosiksi eteenpäin linjaavia julkisia asiakirjoja. Vaikka selontekojen valmisteluprosessit ovat olleet hallitusvetoisia ja hallituspuolueiden mieltymykset painottuvat selontekoteksteissä, ovat ne kuitenkin luonteeltaan monien turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan liittyvien tahojen poliittista kompromissia ilmentäviä asiakirjoja. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen kirjaaminen selontekotekstiin ja sille annetut merkitykset ja näissä mahdollisesti tapahtuneet muutokset ilmentävät laajempaa politiikassa ja yhteiskunnassa tapahtunutta kehitystä turvallisuus- ja puolustuspolitiikan käsitteellistämässä. Ilmastonmuutoksen kirjaaminen selontekoihin on vaatinut valmisteluprosessiin osallistuvien tahojen yhteisymmärrystä siitä, että sen aiheuttama uhka on tarpeen huomioida politiikan agendalla.

Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettelyperinne alkoi pääministeri Paavo Lipposen kaudella 1990-luvun puolivälissä, ja sen toimivuutta on arvioitu muissa tutkimuksissa (Limnell 2008; Pesu 2017). Tässä artikkelissa ei keskitytä selontekoprosessiin sinänsä, vaan tarkoituksena on eritellä, millaisin käsitteellisin valinnoin ilmastonmuutoksesta alettiin puhua strategisia valintoja esittelevissä teksteissä. Analyysissä keskitytään myös siihen, missä merkityksissä ilmastonmuutoksen määriteltiin olevan sellainen uhka kansalliselle tai kansainväliselle turvallisuudelle, joka myös Suomessa piti jollain tavalla huomioida. Selontekomenettely avasi eduskunnalle laajemmat mahdollisuudet käydä keskustelua puolustuspoliittisesta linjanvedosta ja sen perustana olevista uhkakuvista kuin aikaisemmin käytössä ollut, lähtökohtaisesti parlamentaarisempi komiteamalli. Lähetekeskusteluissa kansanedustajat debatoivat kilpailevista tulkinnoista ja painotuksista, ja hallituksen täytyi perustella kantojaan. (Limnell 2008, 1–3.)

Aineistosta analysoidaan ilmastonmuutoksen politisoitumista Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa. Poliittisen kielen analyysin näkökulmasta politisoituminen tapahtuu, kun jokin asia, toimija tai käytäntö otetaan harkitulla verbaalisella teolla mukaan poliittiseen kommunikaatioon (Steinmetz & Haupt 2013, 21, 23–26). Kari Palonen kutsuu politisoitumista yhdeksi politiikan ulottuvuudeksi, joka parlamentarisessa kontekstissa tarkoittaa asian ottamista parlamentariselle agendalle, sen käsittelyä parlamentissa ja lopulta siirtämistä pois agendalta. Politisoitumisen prosessissa käsitteelliset erimielisyydet koskevat agendan asettamista sekä käsiteltävien asioiden ja näkökulmien arvottamista esimerkiksi painoarvon ja kiireellisyyden suhteen. (Palonen 2017, 107.) Tässä artikkelissa ilmastonmuutoksen politi-

soitumisprosessia tarkastellaan kiinnittämällä huomiota niihin poliittisiin puheisiin, joissa perusteltiin tarvetta käsitellä ilmastonmuutosta turvallisuusuhkana turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kontekstissa tai joissa kiistettiin ilmastonmuutoksen relevanttius puolustuspolitiikan kannalta. Politisoitumista ilmensi myös eri ajankohtien painotukset ilmastonmuutoksen kirjaamistavoissa selontekoteksteihin. Selonteosta ja niiden lähetekeskusteluista onkin mahdollista analysoida ilmastonmuutokseen liitettyjä turvallisuuspoliittisia merkityksiä ja niiden ajallista muutosta sekä myös välineellistä käyttöarvoa, joka ilmastonmuutoksella uhkakuvana oli erilaisten poliittisten tavoitteiden edistämiseksi.

Seuraavassa osuudessa käsitellään tarkemmin poliittisen kielen analyysin näkökulman soveltamista ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisten merkitysten erittelyyn Suomen tapaustutkimuksessa. Tämän jälkeen empiirisissä analyysiosuoksissa tarkastellaan turvallisuuskäsitysten laajentamista ja pyrkimyksiä nostaa ilmastonmuutos turvallisuus- ja puolustuspolitiikan agendalle (n. 1995–2001), ilmastonmuutoksen politisoitumista resurssien kohdentamisen ja politiikan painotusten debatoinnin välineeksi (n. 2004–2009) ja pyrkimyksiä siirtää ilmastonmuutos puolustuspoliittisen debatin alueelta kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden käsitteellisen ja hallinnollisten mallien kehittämiseen kuuluvaksi kysymykseksi (n. 2012–2017). Nämä prosessit ovat luonnollisesti tapahtuneet limittäisesti, ja empiirisen osuuden jaotteluun on vaikuttanut aineistona olevien selontekojen ilmestymisvuosien käsitely temaattisia yhteneväisyyksiä sisältävissä kokonaisuuksissa.

Poliittisen kielen näkökulma ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisiin merkityksiin

Ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisen merkityksen määrittely poliittisella kielenkäytöllä on merkittävää, koska kielenkäyttö, käsitteet ja argumentit tuovat esiin politiikassa kilpailevia näkökulmia, käsityksiä ja ideologioita. Yksilötasolla esitetyillä puheenvuoroilla voi olla merkitystä esimerkiksi siinä, millaiset käsitykset perustellusta politiikasta muodostuvat valtavirraksi tai poikkeukselliset kannanotot voivat joissain tilanteissa muuttaa keskustelun suuntaa ja yhteiskunnassa vallalla olevia käsityksiä esimerkiksi juuri turvallisuusuhkien merkityksistä tai politiikasta, jolla uhkiin pyritään vastaamaan (poliittisen kielen mikro- ja makrotason dynamiikasta, ks. esim. Halonen ym. 2015; Ihalainen & Saarinen 2015; Ilie 2016). Ilmastonmuutokseen turvallisuusuhkana sisältyy eri tilanteissa mahdollisesti poliittista käyttövoimaa osana kielellistä kamppailua, jossa keskustelijat tavoittelevat käsittein ja argumentein saavuttamaan määrittelyvaltaa käsittelyssä olevaan asiaan (Pocock 1973, 28–31; Skinner 2002, 109–115).

Ilmastonmuutosta koskevia poliittisessa kielenkäytössä tehtyjä käsitteellisiä valintoja ja argumentteja on tutkimuksessa analysoitu myös niin sanottuna kehystämisenä, jossa asioille annetaan merkitys ja ne tulevat siten ymmärretyksi (Lakoff 2010, 72–74). Rebecca Wills on analysoinut brittiparlamentin debatteja vuoden 2008 ilmastonmuutoslaista (*Climate Change Bill*) poliittisen kehystämisen lähtökohdista keskittyen näkökulmiin, joista keskustelua käytiin ja keskustelun ulkopuolelle rajattuihin näkökulmiin. Wills tuo esiin, että brittipoliitikot käyttivät erityisesti tieteellistä ja taloudellista kieltä rakentaessaan ja muotoillessaan ilmasto-politiikkaa sopimaan omaan profiliinsa sekä puhuttelemaan äänestäjiä. Samalla parlamen-

taarikot sulki keskustelun ulkopuolelle muun muassa ympäristöä, eläinkuntaa tai sosiaalisia seikkoja koskevat näkökulmat, ja korostivat teknologisia ja taloudellisia ratkaisuja. (Wills 2017, 213–214.) Tutkimuksissa on tuotu esiin eroja niissä merkityksissä, joista ilmastonmuutoksesta on keskusteltu eri kansallisissa konteksteissa. Yhdysvalloissa on vankka traditio ilmastonmuutoksen esittämisessä tieteellisesti epävarmana ja ilmastotoimien taloudellisten haittojen korostamisessa (Cass 2007, 23–47). Saksassa puolestaan jo kansainvälisen ilmasto- ja energiapolitiikan alkuvaiheista asti 1980-luvun loppupuolelta on korostettu ilmastonmuutosta vakavana uhkana ihmiskunnalle, ja erilainen kriisipuhe on ollut pitkään tyypillistä esimerkiksi liittopäivillä (ma., 23–47; Kaarkoski 2019, 51–54).

Ilmastonmuutoksen ottaminen kansallista turvallisuutta ja puolustusta koskevan politiikan agendalle ilmentää lähtökohtaisesti ilmiön käsittelyä tietynlaisesta näkökulmasta ja osana tietynlaista narratiivia. Kyseessä on sellaiset poliittiset debaattit, joissa ei ensisijaisesti ollut tarkoitus ottaa kantaa esimerkiksi poliittisiin toimiin ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi vaan sen mahdollisiin seurauksiin valtiollisen suvereniteetin ja kansalaisten turvallisuuden uhatuksi joutumisen näkökulmasta sekä varautumisesta tällaisiin uhkakuviin. Turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot ja niitä koskevat eduskuntadebaattit lähtökohtaisesti tarkastelevat ilmastonmuutosta turvallisuus- ja puolustuspolitiikan ratkaisujen kehikossa. Suomen tapauksessa on ominaispiirteitä, jotka erottavat puolustuspoliittisten debattien lähtökohdat ja kontekstin useista muista eurooppalaisista valtioista. Keskeisenä erona on Suomen puolustuspolitiikan rakentuminen yleisen asevelvollisuuden, uskottavan kansallisen puolustuksen ylläpidon ja korkean maanpuolustustahdon varaan. Näitä lähtökohtia ei ole esimerkiksi eduskunnassa voimallisesti lähdetty haastamaan yksittäisiä puheenvuoroja lukuun ottamatta, vaan erimielisyydet ovat puolueiden välillä olleet hienovaraisempia ja koskeneet esimerkiksi kansainvälisen puolustusyhteistyön periaatteita. (Kaarkoski 2020; Pesu 2017.)

Kylmän sodan jälkeisillä vuosikymmenillä, jolloin suursodan uhka vaikutti pienentyneen, useat muut eurooppalaiset valtiot kuten Ruotsi, Tanska ja Ranska alkoivat puolestaan suhtautua kielteisesti yleiseen asevelvollisuuteen ja etsivät muita ratkaisuja puolustuspolitiikassa. Esimerkiksi Ruotsi siirtyi ammattimieheensä vuonna 2010 ja sovitti asevoimansa kansallisiin tehtäviin sen sijaan, että olisi Suomen tavoin pitänyt ensisijaisena alueellista puolustusjärjestelmää (esim. Joenniemi 2006; Pesu 2017, 15.) Tässä mielessä uhkakuviin muuttuminen ja muiden asioiden muassa ilmastonmuutoksen politisoituminen osaksi turvallisuus- ja puolustuspoliittista debattia on oletettavasti Suomessa aiheuttanut vähemmän periaatteellista keskustelua esimerkiksi puolustusvoimien roolista tai aseellisen maanpuolustuksen mielekkyydestä kuin joissakin muissa kansallisissa konteksteissa, joissa poliittinen konsensus aseellista maanpuolustusta koskien on voinut olla häilyvämpää. Empiirinen analyysiosuus kuitenkin osoittaa, että Suomessakin ilmastonmuutokseen on 2000-luvun alusta alkaen vedottu eduskunnan poliittisessa argumentaatiossa erilaisten päämäärien edistämiseksi tai muunlaisena kannanottona käynnissä olevaan keskusteluun. Ilmastonmuutoksen tarkastelu poliittisessa kamppailussa käytettynä välineenä avaa mahdollisuuden tarkastella nyansseja puolustuspolitiikkaan vaikuttavissa näkemyksissä, arvoissa ja asenteissa, sillä uhkakuvana se eroaa sellaisesta aseellisesta hyökkäyksestä, jota vastaan Suomen puolustuspolitiikka on pääasiassa kehitetty.

Turvallisuuskäsitysten muutos laaja-alaiseen turvallisuuteen kylmän sodan jälkeen, n. 1995–2001

Kylmän sodan asetelmien murtuminen ja siihen liittyvät laajat geopoliittiset muutokset muuttivat turvallisuudesta ja uhkakuvista käytyä keskustelua kansainvälisesti. Ympäristöön liittyvät aiheet nostivat painoarvoaan muun muassa kansainvälisissä suhteissa. Kansainvälisellä tasolla ilmastonmuutoksen kohonnutta painoarvoa korosti erityisesti YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa Rio de Janeirossa vuonna 1992 allekirjoitettu ilmastonmuutoksen puitesopimus, jonka pohjalta osapuolet neuvottelivat Kioton pöytäkirjan (1997). Tässä yhteydessä esimerkiksi Saksan parlamentissa ilmastonmuutoksen turvallisuusvaikutuksista käytiin jo debattia, ja erilaiset kriisipuheeksi lukeutuvat ilmaisut olivat käytössä, kun parlamentaarikot pyrkivät motivoimaan päästövähennyksiä kansallisesti ja kansainvälisesti (Kaarkoski 2019).

Kansallisella tasolla esimerkiksi Suomessa 1990-luvulla oli politisoitumisen näkökulmasta kyse siitä, että turvallisuutta ja uhkakuvia koskevista käsityksistä käytiin poliittista debattia ja parlamentaarikot pyrkivät nostamaan uudenlaisia asioita turvallisuusagendalle sekä määrittelemään niiden merkityksen puolustuspolitiikan kannalta. Kansallista puolustuspolitiikkaa koskevissa parlamentaarisisa debateissa Neuvostoliiton hajoaminen vähensi Euroopan laajuisesti suursodan uhkan tuntua ja käänsi huomion sotilaallisten uhkakuvien ohella esimerkiksi ympäristön tilaa koskeviin huolenaiheisiin. Monet eurooppalaiset valtiot ryhtyivät muuttuneessa turvallisuuspoliittisessa tilanteessa purkamaan kansallista puolustustaan, mutta Suomessa alueellinen puolustusjärjestelmä ja yleinen asevelvollisuus säilyivät puolustuksen perustana. Poliittinen liikkumatila lisääntyi, kun YYA-sopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen puolustuskykyä rajoittavista artikloista irtaannuttiin. Puolueettomuuden sijaan puolustuspolitiikkaa rakennettiin 1990-luvulta alkaen sotilaallisen liittoutumattomuuden varaan. (Ks. esim. Pesu 2017, 23–35; Ervasti & Laakso 2001, Visuri 2011, 59–130.)

Muutokset puolustuspolitiikassa olivat Suomessa siis vähäisempiä kuin Euroopassa yleisesti, mutta turvallisuuden käsitteellistämistapa kuitenkin muuttui. Analysoidussa aineistossa ilmastonmuutoksen merkitys turvallisuusuhkana oli vuonna 1990 vähäinen, mutta ajanjaksona kuitenkin asetettiin pohja laajan turvallisuuden käsitteelle, jonka puitteissa ilmastonmuutostakin myöhemmin turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selontoissa ja eduskuntakäsittelyssä käsiteltiin. Turvallisuuden käsitteellistäminen laajalla turvallisuudella Suomen politiikassa tapahtui osana kansainvälisempää uhkakuvamuutosta sotilaallisten uhkakuvien haalistuessa, mikä mahdollisti ei-sotilaallisten uhkien poliittisen painoarvon kasvattamisen. Laaja turvallisuuskäsitys muodostui kylmän sodan jälkeisillä vuosikymmenillä useissa maissa keskeiseksi tavaksi käsitellä kansallista ja kansainvälistä turvallisuustilannetta. Tämä kehitys johti pohtimaan sotilaallisten toimenpiteiden ohella muitakin keinoja vastata turvallisuutta koskeviin uhkiin. (Limnell & Raitasalo 2009, 2, 10.)

Turvallisuuskäsitysten laajentaminen laajan turvallisuuden mukaisesti on ollut merkittävä kehityskulku, koska turvallisuuskäsityksillä on yhteys käsityksiin, kuinka asevoimia ylläpidetään ja kehitetään (Raitasalo & Sipilä 2007, 9). Pääministeri Paavo Lipposen ensimmäinen, SDP:n, kokoomuksen, RKP:n, vasemmistoliiton ja vihreiden muodostama hallitus (1995–1999) toi esiin suursodan uhan vähenemisen mutta samalla poliittisen tahtotilan säilyttää

yleinen asevelvollisuus Suomen puolustuspolitiikan keskiössä (Valtioneuvosto 1995, 31–43; 1997, 49). Vuonna 1995 laaditussa selonteossa otsikolla *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa* turvallisuuden määrittely tapahtui ”laajan ja kokonaisvaltaisen turvallisuuden” käsitteellä. Tähän lukeutui muun muassa ympäristöongelmat, joita käsiteltiin varsin yleisluonteisesti valtioiden rajat ylittävinä haasteina ilman, että niiden seurauksia turvallisuuspolitiikan kannalta olisi tarkemmin määritelty. Konkreettisin asiakokonaisuus koski tässä vaiheessa ydinturvallisuutta, jonka osalta mainittiin Sosnovyi Borin ja Tšernobylin ydinvoimalat sekä Kuolan ydinvoimalaitos. Ympäristöasioita käsiteltiin siis osana turvallisuuskäsitysten laajentamista, mutta niiden yhteys varsinaiseen puolustuspolitiikan alaan ei vaikuttanut merkittäväälle. Sen sijaan ympäristönäkökulmien esiin nostamisella perusteltiin yhteistyötä esimerkiksi Venäjän kanssa sekä Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin työn merkitystä turvallisuustilanteen näkökulmasta. (Valtioneuvosto 1995, 6–17.) Sama linja jatkui vuoden 1997 selonteossa *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus*, jossa ympäristönäkökulma koski ydinturvallisuutta ja sen rajaamista valtioiden välisen yhteistyön piiriin (Valtioneuvosto 1997, 13).

Eduskunnan lähetekeskusteluissa esiintyi yksittäisiä puheenvuoroja, joissa kansanedustajat pyrkivät laajentamaan ympäristöä koskevien turvallisuuskäsitysten agenda sisällyttämään myös ilmastonmuutoksen huomioimisen. Maaliskuussa 1997 vasemmistoliiton Esko Helle kritisoi selonteossa käytettyä tapaa käsitellä globalisaatiokehitystä vain maailmankaupan vapautumiseen ja yritysten yleismaailmallistumiseen liittyvänä ilmiönä. Politisoitumisen näkökulmasta Helle pyrki nostamaan ilmastonmuutoksen ja myös muita ongelmia kuten väestönkasvun ja kehitysmaiden velkaongelmat mukaan tulkintoihin, jotka koskivat maailmanlaajuista kehitystä. Lisäksi hän piti tärkeänä erotella eri asioiden turvallisuusmerkityksiä sen kannalta, koskivatko ne koko maailmaa vai välittömästi tai välillisesti Eurooppaa. Tässä mielessä puheenvuoron voi katsoa peräänkuuluttavan analyttisempaa lähestymistapaa eritellä, millaisia turvallisuusvaikutuksia erityyppisillä uhkakuvilla oli. Helle kannatti aseistuksen määrän vähentämistä ja aseistariisuntaa, jonka hän määritteli olevan ”pienen maan kannalta oleellinen turvallisuustekijä”. (Eduskunta 1997, 613.) Puheenvuorosta ilmeni siis tietynlainen, vasemmistoideologisia piirteitä ilmentävä käsitys maailmanrauhaa uhkaavista tekijöistä ja tavoitelluista keinosta rauhan ylläpitämisessä.

Vaikka keskustelu turvallisuusuhkista painottui muihin asioihin kuin aseellisen hyökkäyksen uhkaan, poliittisen enemmistön ajatukset Suomen puolustuspolitiikan perusteista eivät muuttuneet. Yleinen asevelvollisuus, korkea maanpuolustustahto ja materiaaliset seikat kuten 1990-luvun Hornet-hävittäjähankinnat nähtiin varsin yleisesti perustana, jolle Suomen liittoutumattoman puolustuksen uskottavuus rakentui ja jonka kehittämiseen ja ylläpitoon puolustuspolitiikassa tähdättiin Lipposen pääministerikaudella ja myös sen jälkeenkin. Vahvan sotilaallisen ja kansallisen puolustuskyvyn korostaminen erottikin Suomen monista muista eurooppalaisista maista, joissa puolustuspolitiikan painotukset muuttuivat enemmän turvallisuutta koskevien käsitysten laajetessa (Limnell & Raitasalo 2009, 6). Puolustuspolitiikan muotoutuminen kansainvälisempään suuntaan aiheutti jonkin verran poliittisia erimielisyyksiä. Kansainvälistymistä tavoiteltiin 1990-luvulla siinä merkityksessä, että Suomelle

avattiin lainsäädännöllisillä muutoksilla mahdollisuus liittyä Naton rauhankumppaniksi ja osallistua sotilaalliseen kriisinhallintaan (Pesu 2017, 23–35).

Sotilaallisen maanpuolustuksen ohella valtiojohdossa ilmeni turvallisuuspolitiikkaan liittyen myös äänenpainoja, jotka laajaan turvallisuuskäsitykseen vedoten korostivat puolustuspolitiikan ymmärtämistä laajempaan, kansainvälisen vakauden edistämisenä. Ulkoasianministeriön julkaisu vuodelta 1999 otsikolla *Laajan turvallisuuden ulottuvuuksia. Suomen kansainvälinen ympäristöyhteistyö* toi esiin erityisesti ulkoasianministeri Tarja Halosen ja ympäristö- ja kehitysyhteistyöministeri Pekka Haaviston näkemystä laajan turvallisuuden merkityksestä ja sen vaatimista puolustukseenkin liittyvistä toimenpiteistä. Julkaisussa Suomen turvallisuuspolitiikan määriteltiin perustuvan laajalle ja kokonaisvaltaiselle turvallisuuskäsitteelle, ja sen esitettiin edellyttävän turvallisuuden ylläpidon käsittelyä muunakin kuin valtion alueen ja kansan puolustamisena sotilaallista voimankäyttöä vastaan. Näitä muita keinoja olivat poliittisten, taloudellisten ja ekologisten ongelmien lieventäminen kansainvälisessä yhteistyössä sekä ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion toteutumisen tukeminen. (Ulkoasiainministeriö 1999, 4.)

Lipposen II hallituksen (1999–2003) vuonna 2001 antama turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko oli ensimmäinen, jossa ilmastonäkökulma oli jollain tapaa esillä. Ilmastonmuutokselle oli kuitenkin annettu turvallisuuspoliittinen merkitys siitä näkökulmasta, että ilmastopolitiikka ja kehitteillä oleva ilmastostrategia vähensivät kivihiihen varmuusvarastoja ja sitä kautta heikensivät Suomen energiahuollon varmuutta. Tällä tavalla esitettyä ilmasto-toimet näyttäytyivät kansalliseen turvallisuuteen kielteisesti vaikuttavana tekijänä sen sijaan, että huomiota olisi kiinnitetty varsinaisesti ilmastonmuutoksen aiheuttamiin seurausvaikutuksiin (Valtioneuvosto 2001, 75). Eduskunnan lähete keskustelussa syyskuussa 2001 huomio oli myös kansainvälisessä ilmastopolitiikassa, mutta siinä merkityksessä, että politiikan onnistuminen paransi maailman turvallisuustilannetta. Vihreiden Erkki Pulliainen ja Anni Sinnemäki pitivät nimittäin Yhdysvaltojen irtisanoutumista Kioton ilmastopöytäkirjasta sellaisena tapahtumana, jolla oli merkitystä maailmanpolitiikan muotoutumiseen ja sitä kautta seikkoihin, joita täytyi harkita osana laajaa turvallisuuskäsitystä (Eduskunta 2001a). Näissä puheenvuoroissa ilmastonmuutokselle annettiin sellainen turvallisuuspoliittinen merkitys, jolla kansanedustajat pyrkivät motivoimaan kansainvälisen sopimusoikeuden kunnioittamista.

Vasemmistoliiton Pentti Tiusanen luonnehti ilmastonmuutoksen aiheuttamia turvallisuusvaikutuksia täsmällisemmin sanoessaan, että seurauksiin lukeutui kuivuuden ja tulvien lisääntyminen. Tällaiset seuraukset olivat hänen mukaansa ”tämän päivän realismia” ja tästä aiheutui muun muassa lisääntyvää pakolaisuutta. Tällainen yksityiskohtaisempi ilmastonmuutoksen seurausten erittely turvallisuuden näkökulmasta oli uutta turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden käsittelyn yhteydessä. Politisoitumisen näkökulmasta Tiusasen tapa vedota ilmastonmuutokseen liittyi puolustuspolitiikan perusteisiin kohdistettuun kritiikkiin. Tiusanen vaati uusien ratkaisumallien miettimistä puolustuspolitiikassa, koska ”uhkia ei hallita panssareilla, taisteluhelikoptereilla eikä edes maamiinoilla” (Eduskunta 2001b, 37). Vasemmistoliiton taholta esitetty puheenvuoro hyödynsi siis ilmastonmuutoksen turvallisuuskytköstä siinä merkityksessä, että sen nojalla vaadittiin puolustuspolitiikan

painottamista muuhun kuin aseelliseen maanpuolustukseen. Vastaavia äänenpainoja uusien turvallisuusuhkien nojalla esittivät myös muutamat muut vasemmiston ja vihreiden kansanedustajat, joiden mielestä aseellisen maanpuolustuksen kehittämisen sijaan tuli panostaa siiviliikriisinhallintaan ja kehitysyhteistyöhön (Eduskunta 2001a). Näiden näkemysten mukaan ilmastonmuutoksen turvallisuusuhkia tuli siis ratkoa Suomen ulkopuolella, ja politiikkaa kehittää tähän suuntaan.

Ilmastonmuutoksen käsittely Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kontekstissa jäi kaikkineen varsin vähäiseksi kylmän sodan päättymistä seuranneella vuosikymmenellä. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa turvallisuutta lähestyttiin laaja-alaisena ilmiönä, mutta ilmastonmuutosta ei tässä vaiheessa selontekotekstien tasolla nostettu sellaisten ilmiöiden joukkoon, jolla olisi esitetty olevan merkitystä Suomen turvallisuuden ja puolustuksen kannalta. Eduskunnassa esitettiin joitain puheenvuoroja, joissa turvallisuutta koskevien uhkakuvien agenda pyrittiin laajentamaan ja joissa ilmastonmuutos esitettiin yhdeksi turvallisuustilanteeseen vaikuttavaksi tekijäksi. Myöhemmin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot rakentuivat voimakkaasti laajan turvallisuuskäsityksen varaan, ja ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittista ulottuvuutta määriteltiin niissä tarkemmin. Erityisesti vasemmistoliiton ja vihreiden puheenvuoroissa uusilla uhkakuvilla, joihin ilmastonmuutos joissain puheenvuoroissa sisällytettiin, oli poliittista käyttöarvoa vaatimuksissa painottaa kansainvälisempää, rauhanomaisin keinoin tehtävää politiikkaa. Tämä kuvastaa oletettavasti laajemminkin sitä, että puolueideologiset näkökulmat ovat olleet merkittäviä niissä poliittisissa prosesseissa, joissa ilmastonmuutoksen merkitystä kansallisen tai kansainvälisen turvallisuuden kannalta on määritelty. Suomen tapauksessa uusien uhkakuvien tuoma haaste sotilaalliselle maanpuolustukselle oli kuitenkin varsin laimea ja painottui pienten puolueiden joihinkin edustajiin.

Ilmastonmuutoksen laajempi politisoituminen turvallisuusuhkana, n. 2004–2009

Turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot vuosilta 2004 ja 2009 rakentuivat käsitteellisesti edeltäjiään selvemmin laajalle turvallisuuskäsitykselle (Limnell & Raitasalo 2009, 2). Ne oli laadittu pääministeri Matti Vanhasen keskustan, SDP:n ja RKP:n muodostaman hallituksen (2003–2007) sekä Vanhasen II:n, keskustan, kokoomuksen, RKP:n ja vihreiden muodostaman hallituksen (2007–2010) aikaan. Selonteoissa Suomen turvallisuutta uhkaaviksi tekijöiksi määriteltiin esimerkiksi terrorismi, joukkotuhoaseet, järjestäytynyt rikollisuus, epidemiat ja vuoden 2009 selonteossa myös kansainvälinen finanssikriisi. Näiden ei-sotilaallisten uhkien rinnalla myös aseellisen konfliktin uhka kuitenkin säilyi, ja sitä konkretisoi Venäjän ja Georgian sota. (Valtioneuvosto 2004; 2009.)

Ilmastonmuutoksen käsittely turvallisuuden näkökulmasta syveni osana prosessia, jossa erilaisia uhkakuvia käsiteltiin selonteoissa entistä laajemmin. Vuoden 2004 selonteossa ilmastonmuutokselle oli ensimmäisen kerran määritelty merkitys kansallisen turvallisuuden näkökulmasta. Ilmastonmuutos määriteltiin ympäristöuhkaksi, jonka vaikutusten arviointia pidettiin vaikeana historiallisten kokemusten puuttuessa ja luonnon prosessien ollessa mo-

nimutkaisia. Tässä yhteydessä esiintyi määritelmä, jonka mukaan ilmakehää koskevat muutokset olivat ”ihmiskunnalle ennen kokematon uhka”. Ilmastonmuutoksen seurauksina mainittiin myrskyt, merenpinnan nousu, tulvat, kuivuus ja ”sietämätön” kuumuus. Myös näiden seurausten turvallisuuspoliittista yhteyttä eriteltiin ensimmäistä kertaa selontekotekstitasolla tarkemmin. Seurausten määriteltiin koettelevan ”yhteiskuntia, luontoa ja viime kädessä ekosysteemejä, joiden häiriöttömään toimintaan elämäntapamme perustuu”. Ilmastonmuutoksen turvallisuusvaikutus näyttäytyi siis siinä merkityksessä, että sen seuraukset saattoivat horjuttaa yhteiskuntien ja totutun elämäntavan pohjaa. Suomen osalta ilmastonmuutoksen vaikutuksiksi nimettiin sään ääriolosuhteet, joista Euroopassa tapahtuneet runsaat sateet, tulvat ja voimakkaat myrskyt antoivat esimerkkejä. (Valtioneuvosto 2004, 8, 28–29, 85, 137.)

Tutkimuksissa ilmastonmuutoksen vaikutuksia turvallisuuteen on eritelty useilla tavoilla. Selonteossakin mainittujen merenpinnan nousun ja sään ääri-ilmiöiden on esitetty uhkaavan ihmishenkiä, terveyttä ja ruokaturvaa. Yhteiskunnallisen vakauden, johon vuoden 2004 selonteossa myös viitattiin, on arvioitu heikkenevän, kun ilmastonmuutoksen aiheuttamat muuttoliikkeet, köyhyys ja eriarvoisuus lisääntyvät (Wheeler & Von Braun 2013; Bakker 2012). Emma Hakala ja muut (2019) ovat puolestaan eritelleet ilmastonmuutoksen turvallisuusvaikutuksia jaotteleamalla niitä paikallisiin, geopoliittisiin ja rakenteellisiin vaikutuksiin. Tämän erittelytavan mukaan erilaiset luonnonilmiöt ja niiden yhteiskunnalliset seuraukset kuten laajat sähkökatkot kuuluvat paikallisiin vaikutuksiin. Geopoliittisiin vaikutuksiin puolestaan kuuluvat poliittiset, taloudelliset ja valtiorajat ylittävät seikat kuten hupenevien resurssien myötä kiristyvät kansainväliset suhteet. Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen aiheuttavat järjestelmätason muutoksia, joita kutsutaan rakenteellisiksi vaikutuksiksi. (Ma.) Parlamentaarisisessa kontekstissa tapahtuneen politisoitumisen näkökulmasta huomionarvoista onkin, että vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa ilmastonmuutos oli nostettu selontekotekstiin ja lisäksi sen poliittista merkitystä määriteltiin tavoilla, joissa tieteelliseen keskusteluun suhteutettunakin ilmeni varsin monipuolinen ilmastonmuutoksen erilaisten turvallisuusmerkitysten käsittely.

Sen sijaan eduskunnan lähetekeskustelussa syyskuussa 2004 ilmastonmuutoksen tai muidenkin laajaan turvallisuuskäsitykseen kuuluvien uhkakuvien poliittinen painoarvo oli vähäinen, kun kansanedustajat debatoivat puolustuspolitiikan linjauksista ja periaatteista. Tämä epäsuhta selonteoissa tehtyjen turvallisuusuhkien kuvauksen ja puolustuspoliittisen debattien painotusten välillä liittyi osittain turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen laadintaprosessiin. Ulkoministeriön näkemykset painottuivat turvallisuusosion laadinnassa, ja puolustuksen linjauksia koskeva osio puolestaan toteutettiin puolustushallintovetoisesti. Laajan turvallisuuskäsityksen mukaiset uhkakuvat jäivät siis jossain määrin erillisiksi puolustuspolitiikkaa jäsentävien periaatteiden kanssa. (Limnell 2008, 5.) Tämä ilmeni esimerkiksi ilmastonmuutoksen osalta siinä, että vaikka sen käsittely selonteossa oli aiempaan verrattuna varsin laajaa, niin eduskunnan lähetekeskustelussa siitä ei juuri puhuttu. Aseellisen puolustuskyvyn ylläpito ja kehittäminen säilyivät keskiössä. Politisoitumista ilmensi ilmastonmuutoksen kirjaaminen selontekoon, mutta poliittisessa puheessa ei juuri ilmennyt aihetta koskevia poliittisia kiistoja.

Edellisenkin selonteon yhteydessä ilmastonmuutoksesta puhuneen vasemmistoliiton Pentti Tiusasen puheenvuoro jäi käytännössä ainoaksi voimalliseksi puheenvuoroksi ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisesta merkityksestä. Tiusanen kuvasi ilmastonmuutosta suurimmaksi yksittäiseksi maapalloon vaikuttavaksi tekijäksi lähivuosisikymmenien aikana. Hänen mukaansa ilmastonmuutos ”on sitä oikeata uhkaa suomalaisille, samalla tavalla kuin koko maapallon asukkaille, etenkin köyhille ihmisille” (Eduskunta 2004, 84–85). Tiusanen paikansi ilmastonmuutoksen aiheuttaman uhkan kohdistuvan erityisesti sellaisille alueille kuin Bangladesh ja Niilin delta, mutta määritteli sen olevan uhka myös Suomelle sen sijaan, että uhka olisi ”itärajan yli kävelevä piippalakki” (mt., 85). Ilmastonmuutoksen aiheuttamia turvallisuusseurauksia hän eritteli mainiten sodat vedestä ja ravinnosta, väestöräjähdyksen, ekologisen pakolaisuuden ja taistelun elintilasta (mt., 85). Tiusanen pyrki siis politisoimaan ilmastonmuutoksen turvallisuusmerkityksen selontekoa selvemmin sitä kautta, että se saattoi aiheuttaa väkivaltaisen konfliktin ihmisten välillä. Ympäristöön liittyviä turvallisuusdiskursseja eritelleiden Nicole Detrazin ja Michele M. Betsillin (2009, 306) määritelmää mukailleen Tiusasen puheenvuoro ilmensi ympäristökonfliktiin liittyvää diskurssia. Siinä keskiössä on potentiaalinen väkivaltainen konflikti ihmisten välillä, joka johtuu resursseista ja uhkaa valtion turvallisuutta. Toisenlaisessa, ympäristöturvallisuuteen liittyvässä diskurssissa keskiössä puolestaan on inhimillinen turvallisuus eli ihmisten hyvinvoinnin suojeleminen ja turvaaminen.

Eduskunnan lähetekeskustelussa syyskuussa 2004 laajaan turvallisuuskäsitykseen kuuluvat uhkakuvat pyrittiin pitämään varsinaisesta puolustuspolitiikasta erillisinä. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhanen korosti uskottavan maanpuolustuksen tärkeyttä, mikä tarkoitti perinteiseen tapaan yleiseen asevelvollisuuteen nojaavan puolustusratkaisun kehittämistä. Sen sijaan uudenlaiset uhkakuvat kuten ympäristöuhat ja terrorismi kuuluivat Vanhasen mukaan kansainvälisen yhteistoiminnan ja viranomaisyhteistyön piiriin. (Eduskunta 2004, 4–5.) Myös muissa kansanedustajien puheenvuoroissa viranomaisten välinen yhteistyö esitettiin keinona vastata uusiin uhkakuviin (esim. mt., 17.). Tällaisten puheenvuorojen voi tulkita olevan yrityksiä siirtää ilmastonmuutos sekä muut ei-sotilaalliseksi katsotut uhkakuvat pois puolustuspolitiikan agendalta ja käsitellä niitä muunlaisena, viranomaistoiminnan kehittämistä koskevana kysymyksenä.

Politisoitumisen ulottuvuuksien näkökulmasta ilmastonmuutos oli politisoitu asettamalla se vuoden 2004 selontekotekstin tasolla turvallisuus- ja puolustuspolitiikan agendalle, mutta parlamentissa erimielisyydet aiheen relevanttiudesta tai keskeisyydestä jäivät vähäisiksi. Vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä erimielisyyksistä debatoitiin eduskunnassa aiempaa laajemmin. Kansanedustajat vetosivat ilmastonmuutokseen sekä myös muihin laajaan turvallisuuskäsitykseen sisältyviin uhkakuviin erityisesti esittäessään argumentteja resurssien kohdentamisesta aseellisen maanpuolustuksen ylläpitoon tai muunlaisin keinoin rauhaa ylläpitävään toimintaan. Ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittisen painoarvon kohoaminen 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla oli kansainvälinen ilmiö, jonka yhteydessä usein mainitaan ilmastonmuutoksen kohoaminen YK:n turvallisuusneuvoston agendalle. Suomen tapauksessa vuoden 2009 selonteossa ilmastonmuutoksen turvallisuuskytköksiä eriteltiin aiempaa laaja-alaisemmin,

mutta painottuen geopoliittisiin seurauksiin (Hakala 2019) ja ympäristökonfliktia korostavaan näkökulmaan (Detraz & Betsill 2009, 306), joilla ei nähty olevan suoraa vaikutusta Suomen tilanteeseen. Selonteossa ilmastonmuutoksen esitettiin pahimmillaan aiheuttavan laajamittaista tuhoa, horjuttavan yhteiskuntia ja synnyttävän väkivaltaisia konflikteja, joiden taustalla oli lisääntyvä köyhyys, luonnononnettomuudet ja resurssien epätasainen jakaantuminen. Ilmastonmuutos voimisti selonteon määritelmän mukaan sotilaallisten konfliktien mahdollisuutta, sillä kuivuus, aavikoituminen ja humanitaariset kriisit saattoivat kiristää valtioiden suhteita. Suomen osalta ilmastonmuutos tuli huomioida yhteiskunnan turvaamisessa siinä merkityksessä, että kehityskulut saattoivat hidastaa talouskasvua tai haitata energian ja raaka-aineiden tuotantoa. (Valtioneuvosto 2009, 21–22, 59.)

Eduskunnan lähetekeskustelussa helmikuussa 2009 ilmastonmuutoksella kuten muillakin ei-sotilaallisilla uhkakuvilla oli välineellistä käyttöarvoa poliittisissa mielipiteissä koskien resurssien kohdentamista aseellisen maanpuolustuksen kehittämiseen tai muunlaiseen, kriisien ehkäisemiseen tähtäävään kansainväliseen ei-aseelliseen yhteistyöhön ja toimintaan. Esimerkiksi sosiaalidemokraattien Jutta Urpilainen käytti ilmastonmuutosta yhtenä esimerkkinä uhkakuvista, joiden torjumiseksi oli hänen mielestään kehitettävä siviilikriisinhallintaa ja kehitysyhteistyötä (Eduskunta 2009, 11–12). Kaikkineen eduskunnan keskustelussa oli tyypillistä, että kansanedustajat mainitsivat ilmastonmuutoksen ikään kuin luettelomaisesti osana muita laajaan turvallisuuskäsitykseen lukeutuvia uhkia. Tällaisten puheenvuorojen maininnat eri uhkista jäivät varsin yleiselle tasolle ilman, että niiden turvallisuuspoliittisia seurauksia olisi täsmällisemmin eritelty. Osa kansanedustajista puhui myös yleisesti uusista turvallisuusuhkista kuten sosiaalidemokraattien Katja Taimela, joka vastusti puolustusbudjetin kasvattamista vedoten turvallisuusuhkien luonteeseen ja Suomeen kohdistuvan sotilaallisen uhan heikkouteen (mt., 92).

Vastaavissa erilaisten uhkien niputtamisessa ei siis välttämättä ollut kyseessä täsmällisemmän turvallisuuspoliittisen merkityksen antamisesta vaikkapa ilmastonmuutokselle, vaan ennemmin yleisemmän tason näkökulmien esittämisestä sotilaalliseen maanpuolustukseen panostamisesta. Annika Lapintie (vas.), Johanna Sumuvuori (vihr.) ja Johanna Karimäki (vihr.) puhuivat ilmastonmuutoksesta nimenomaan osana muita laajaan turvallisuuskäsitykseen sisäytyviä uhkakuvia (kuten talouslamaa), joita he pitivät kiireellisimpinä uhkina Suomen turvallisuudelle ja joiden nojalla edustajat vaativat muun muassa kehitysyhteistyön määrärahojen korottamista YK:n suosittamaan tasoon ja siviilikriisinhallinnan kehittämistä puolustusmenojen kasvattamisen sijaan. Karimäki myös motivoi ilmastopoliitikkaa kuten energiategokkuuden kehittämistä kutsuen ilmastonmuutoksen torjuntaa rauhantyöksi. Puolustusbudjettia koskevien mielipiteiden lisäksi ilmastonmuutos mainittiin esimerkkinä uhkista, joiden nojalla kritisoitiin asevelvollisuuden periaatteita yhteiskunnan turvallisuuden ja puolustuksen ylläpidossa. Tämän näkemyksen esitti vasemmistoliiton Kari Uotila, joka puhui ”turvallisuusvelvollisuudesta” asevelvollisuutta ajanmukaisempaan ja laajempaan mallina. Uotilan määritelmässä tällainen turvallisuusvelvollisuus piti sisällään asevelvollisuuden ja siviilipalveluksen ohella muunlaisia turvallisuustehtäviä, ympäristönsuojelutyötä, elintarvike-

turvallisuustyötä ja toimimista kehitysyhteistyössä tai kansalaisjärjestöissä. (Eduskunta 2009, 13, 15–16, 46–47, 104.)

Politisoitumisen ulottuvuuksien kannalta näissä vihreiden ja vasemmistolaisten kansanedustajien puheenvuoroissa ilmastonmuutoksen relevanttiutta ja merkitystä pyrittiin määrittelemään siten, että muiden ei-sotilaallisten uhkien tapaan sen torjumiseksi ei ollut perusteltua esimerkiksi kasvattaa puolustusbudjettia vaan ohjata resursseja muuhun rauhaa ylläpitävään työhön. Samaan aikaan monissa muissa puheenvuoroissa kansanedustajat käsitelivät ilmastonmuutosta sekä muita ei-sotilaallisia uhkia merkityksissä, joiden voi tulkita olleen pyrkimyksiä siirtää nämä uhat varsinaisen puolustuspoliittisen keskustelun agendalta muiden politiikan alojen ja hallinnon kehittämisen kysymyksiksi. Tällaisia kannanottoja esitettiin yli puoluerajojen, ja niissä laajan turvallisuuden uhkiin haluttiin vastata kehittämällä yhteiskunnan sisäistä turvallisuutta kuten verkostoja, hallintoa ja viranomaisyhteistyötä tehostamalla. Eduskunnassa siis säilyi laaja konsensus sille, että puolustuspolitiikkaa kehitettiin Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen näkökulmasta. Huoltovarmuuden kehittäminen mainittiin käytännön keinona, jolla ei-sotilaallisiin uhkakuviin kuten ilmastonmuutoksen seurauksiin pystyttiin varautumaan. (Eduskunta 2009.)

Puolustuspolitiikkaa koskeva poliittinen konsensus oli siis myös tässä vaiheessa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Suomessa vahvaa, vaikka sotilaallinen uhka vaikutti aiempaa pienemmälle ja sen myötä aseelliselle puolustautumiselle kriittisiä äänenpainoja oli helpompi perustella kuin seuraavalla vuosikymmenellä erityisesti Krimin vuoden 2014 tapahtumien jälkeen.

Ilmastouhkan siirtäminen kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden kysymykseksi, n. 2012–2017

Ilmastonmuutokselle annetuissa turvallisuuspoliittisissa merkityksissä oli uusia vivahteita vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa, joka oli pääministeri Jyrki Kataisen kokoomuksen, SDP:n, RKP:n, vasemmistoliiton, vihreiden ja kristillisdemokraattien muodostaman hallituksen (2011–2014) laatima. Selonteossa ilmastonmuutos määriteltiin suurimmaksi globaalien tason kehityskuluksi väestönkasvun ohella. Edellisissä selonteoissa oli erityisesti korostunut ilmastonmuutoksen seurauksien potentiaali lietsoa valtioiden tai alueiden välisiä levottomuuksia sekä konflikteja. Tässä 2010-luvun alun vaiheessa ilmastonmuutokselle annettu turvallisuuspoliittinen merkitys tuli lähemmäs Suomea, kun arktisen alueen merkitystä korostettiin aiempaa selvemmin. Ilmastonmuutoksen vaikutusten ennakointiin lisäävän arktisen alueen taloudellista kiinnostavuutta, ja alueen houkuttelevuudessa tapahtuva muutos vahvisti sen turvallisuuspoliittista merkitystä. (Valtioneuvosto 2012, 8–18, 24–34, 63–66.)

Eduskunnan lähetekeskustelussa helmikuussa 2013 vahvistui poliittinen argumentaatio, jossa ilmastonmuutokseen ja muiden laajaan turvallisuuskäsitykseen sisältyviin uhkiin vastaamiseksi kannatettiin yhteiskunnan ei-aseellista varautumista kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden käsitteisiin ja toimintamalleihin liittyen. Esimerkiksi puolustusministeri Carl Haglund puhui kokonaisturvallisuudesta keinona vastata ei-sotilaallisiin uhkiin ja

tämän ajattelun pohjalta perustettavasta, varsinkin kyberuhkiin keskittyvästä turvallisuuskomiteasta entisen turvallisuus- ja puolustusasiainkomitean tilalle (Eduskunta 2013, 7). Kokonaisturvallisuuden mallia suomalaisessa kontekstissa on tutkimuksessa luonnehdittu ensisijaisesti hallinnolliseksi ja strategiseksi malliksi, jossa korostetaan informaation jakamista, valmistautumista, suunnittelua ja tehokasta yhteistyötä sekä koordinaatiota yhteiskunnan eri sektoreiden välillä. Samalla kokonaisturvallisuus on myös käsite, johon liittyvä poliittinen ajattelu on muotoutunut pitkällä aikavälillä Suomen itsenäisyyden ajan historian vaiheissa. Erityisesti turvallisuuskäsitysten muutos kylmän sodan jälkeen vaikutti kokonaisturvallisuuden toimintamallin kehitykseen. Vesa Valtonen ja Minna Branders esittävät, että kokonaisturvallisuus liittyy Pohjoismaiden kontekstissa ”societal security”-käsitteeseen, jolla on yhtymäkohtia Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisteorioihin ja turvallisuuskäytänteiden laajenemiseen. Yhteiskunnat pyrkivät pohjimmiltaan varautumaan erilaisiin tilanteisiin niin, että ne voivat turvata identiteettinsä ja arvomaailmansa erilaisissa yhteiskunnan turvallisuutta ja vakautta uhkaavissa tilanteissa. (Valtonen & Branders 2020, 91–93.) Marko Keskinen ja muut (2017) puolestaan ovat luonnehtineet kokonaisturvallisuuden mukaista ajattelua ja toimintakonseptia hieman laajaa turvallisuuskäsitystä suppeampana valtiokeskeisenä varautumisena sisäisiin ja ulkoihin turvallisuushkiin yhteiskunnan eri tahojen yhteistoiminnalla ja viranomaisyhteistyöllä.

Suomen kontekstissa ilmastonmuutoksen turvallisuuspoliittinen merkitys näyttäytyi yhtenä osana sellaisia uhkia, jotka eduskunnan poliittisessa kielenkäytössä siirrettiin varsinaisesta puolustuspolitiikasta kansallista varautumista koskevaan keskusteluun. Huoltovarmuuden käsite ilmastonmuutoksen potentiaalisesti aiheuttamien seurausten yhteydessä esiintyi Pekka Haaviston (vihr.) puheenvuorossa, jossa hän käytti edellisvuoden talvimyrskyä esimerkkinä tilanteesta, jossa sähköt olivat poikki, kännykät ja tietokoneet mykkinä, juomavesi vähissä, lääkkeet lopussa ja puut kaatuneet autotien päälle. Puheenvuorossa korostuivat siis ilmastonmuutoksen paikalliset vaikutukset Suomessa ja niistä saatu konkreettinen kokemus. Politisoitumisen näkökulmasta ilmastonmuutos oli siis turvallisuus- ja puolustuspolitiikan agendalla vakiintuneesti selontekotekstien tasolla ja eduskunnan lähete keskustelujen argumentaatiossa, mutta aiheen käsittely ilmensi, ettei sitä pidetty puolustuspolitiikan kannalta kovin relevanttina tai merkityksellisenä. Haavisto viittasi mahdollisuuteen, että maanpuolustuksen painotuksia pitäisi mahdollisesti muuttaa laajemminkin, jos eri aikojen uhkakuvat sellaista vaativat. Kuitenkin huoltovarmuuden kehittäminen riitti kyseisellä hetkellä. (Eduskunta 2013, 16–17.) Myös esimerkiksi kokoomuksen kansanedustajien keskuudesta esitettiin huoltovarmuuden kehittämistä ilmastonmuutoksen mahdollisesti aiheuttamiin, ruoantuotantoa, energian saatavuutta ja meriliikennettä häiritseviin tilanteisiin varautumiseksi (esim. mt., 51–52).

Kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden käsitteissä painottui kansalliskeskeinen ja Suomea koskeva näkökulma, ja niitä voidaan luonnehtia varsin reaktiivisina tapoina reagoida ilmastonmuutoksen turvallisuusvaikutuksiin. Samalla kansalliskeskeinen näkökulma ilmensi Suomen perinteistä linjaa, jossa kansainvälinen toiminta ei ole ollut yhtä laajaa kuin esimerkiksi Ruotsissa. Eduskunnassa esitettiin myös kannanottoja, joissa korostui potentiaalisia turvallisuusvaikutuksia ehkäisevämpi näkemys. Ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja

määritteli ilmastonmuutoksen pysäyttämisen yhdeksi kestäväen kehityksen edistämisen ”jättiläishankkeeksi” ja motivoi toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi korostamalla niiden olevan myös sotilaallisten uhkien ehkäisyä. Lisäksi Tuomioja peräänkuulutti kansainvälistä kriisinhallintaa. Vasemmistoliiton argumentaatiossa Annika Lapintie vaati ilmastonmuutoksen torjunnan nimissä kehitysavun lisäämistä ja siviilikriisinhallintaan panostamista. (Eduskunta 2013, 6–7, 14, 21.)

Pääministeri Juha Sipilän keskustan, kokoomuksen ja perussuomalaisten muodostama hallitus (2015–2019) toteutti turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa käsittelevän selontekomenettelyn kaksivaiheisesti niin, että turvallisuutta käsittelevä selonteko annettiin vuonna 2016 ja puolustusta puolestaan 2017. Turvallisuutta käsittelevässä osuudessa korostuivat ilmastonmuutoksen rakenteelliset ja osittain myös geopoliittiset vaikutukset, kun Pariisin ilmastopimeuksen tuomiin taloudellisiin ja poliittisiin vaikutuksiin oli varauduttava. (Valtioneuvosto 2016, 10–11, 17–18, 23–28.) Venäjän vuonna 2014 toteuttaman Krimin miehityksen jälkeen tapahtui huomattava muutos, kun sotilaallisen konfliktin uhkan koettiin jälleen palanneen. Kansallisen sotilaallisen puolustuskykyyn tarpeellisuuteen kohdistui vähemmän kriittisiä äänenpainoja verrattuna muutamaa vuotta aikaisempaan, jolloin erityisesti vasemmiston ja vihreiden kansanedustajien ja joidenkin sosiaalidemokraattien kansanedustajien taholta epäiltiin jonkin verran selkeäsanaisemmin mielekkyyttä varautua sotilaalliseen hyökkäykseen. Vihreiden Krista Mikkosen puheenvuoro eduskunnan lähetekeskustelussa kesäkuussa 2016 kiteytti tämän muutoksen, kun hän toi esiin ei-perinteisten riskien kuten esimerkiksi ilmastonmuutoksen ja kyberuhkien realisoituneen monin tavoin, mutta samaan aikaan perinteisempi voimapolitiikka oli palannut Eurooppaan. (Eduskunta 2016, 11–12.) Suomesta oli tulossa Arktisen neuvoston puheenjohtajamaa kaudelle 2017–2019, ja useat kansanedustajat yhdistivät arktisen alueen turvallisuuspoliittisen merkityksen ilmastonmuutoksen vaikutuksiin alueella. Vasemmistoliiton taholta esiintyi edelleen näkemyksiä aseellisen maanpuolustuksen mielekkyyttä vastaan. Esimerkiksi Paavo Arhinmäki (vas.) kritisoi ilmastonmuutoksen nojalla ”asevaraista turvallisuutta” ja korosti sen sijaan ”pehmeän voiman toimijoita” kuten YK:ta alajärjestöineen, Etyj:ä ja EU:ta (Eduskunta 2016). Puolustuspoliittista selontekoa käsittelevässä maaliskuun 2017 eduskuntadebatissa sotilaallisen maanpuolustuksen linjanveto oli keskiössä, ja aseellista maanpuolustusta koskeva poliittinen konsensus oli laajaa (Eduskunta 2017).

Päätelmiä

Tämän artikkelin empiirinen analyysi ilmastonmuutoksen käsittelystä kansalliseen turvallisuuteen liittyvänä ilmiönä osoitti, kuinka Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa on neuvoteltu politiikanalan agendasta ja agendalla olevien asioiden merkityksestä ja relevanttisuudesta. Ilmastonmuutos politisoitiin kansallisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan agendalle kylmän sodan päättymistä seuraavana ajanjaksona osana turvallisuutta koskevien käsitysten muutosta. Ilmastonmuutosta koskevissa puheenvuoroissa ilmeni erilaisia pyrkimyksiä tavoitella puolustuspolitiikan painotusten muuttamista ei-aseellisen, rauhaa edistävän työn suuntaan tai vaihtoehtoisesti siirtää ilmastonmuutoksen käsittely varsinaisen puolustuspolitiikan ulkopuoleiseksi asiaksi. Pyrkimykset muuttaa periaatteellisemmin Suomen aseelliseen

maanpuolustukseen keskittyvää linjaa esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvien turvallisuusriskien takia ovat olleet selvästi poliittisessa vähemmistössä ja laimenivat entisestään 2010-luvun kuluessa.

Ilmastonmuutoksen turvallisuusvaikutusten käsittely ensisijaisesti hallinnon ja viranomaistyön kehittämisenä on saanut enemmän poliittista tukea taakseen. Suomen puolustuspolitiikkaa rytmittävä puoluerajat ylittävä yksimielisyys aseellisen maanpuolustuksen tarpeellisuudesta näkyy myös tässä tapaustutkimuksessa. Toisenlaiset ideologiset näkemykset maailmanrauhasta ja keinoista tukea sitä ovat olleet aika ajoin esillä, mutta niiden merkitys Suomen puolustuspolitiikalle ei näyttäydä merkittävänä. Voikin ajatella, että ilmastonmuutoksen käsitteellistäminen turvallisuusuhkana on vahvistanut kokonaisturvallisuuteen ja huoltovarmuuteen liittyvää poliittista kiinnostusta samoin kuin aikaisemmin Suomen historian vaiheissa koetut tapahtumat, joiden on katsottu korostavan tarvetta vahvistaa yhteiskunnan varautumista kriisiolosuhteisiin.

Kiitokset

Tutkimus on toteutettu Koneen Säätiön rahoittamassa hankkeessa *Maanpuolustustahto politiikan välineenä Suomessa, Ruotsissa ja Itävallassa. Vertaileva tarkastelu, 1939–2017*.

Lähteet

- Bakker, Karen (2012): "Water security: research challenges and opportunities". *Science*, 337(6097), 914–915.
- Brauch, Hans Günter & Jürgen Scheffran (2012): "Introduction: Climate Change, Human Security, and Violent Conflict on the Anthropocene". Teoksessa: J. Scheffran, M. Brzoska, H. G. Brauch, P. M. Link & J. Schilling (toim.) *Climate Change, Human Security and Violent Conflict*. Berliini: Springer, 3–40.
- Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Lontoo & Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Cass, Loren R. (2007): "Measuring the Domestic Salience of International Environmental Norms: Climate Change Norms in American, German, and British Climate Policy Debates". Teoksessa: M. E. Pettenger (toim.) *The Social Construction of Climate Change. Power Knowledge, Norms, Discourses*. Farnham: Ashgate, 23–50.
- Detraz, Nicole & Michele M. Betsill (2009): "Climate change and environmental security: For whom the discourse shifts". *International Studies Perspectives*, 10(3), 303–320.
- Eduskunta (1997): PTK 28/1997, 17.3.1997. <https://bit.ly/2ZGSsZn>, 27.5.2020.
- Eduskunta (2001a): PTK 87/2001, 5.9.2001. <https://bit.ly/3gXAaZU>, 14.8.2020.
- Eduskunta (2001b): PTK 89/2001, 6.9.2001. <https://bit.ly/2TJ50vP>, 27.5.2020.
- Eduskunta (2004): PTK 97/2004, 28.9.2004. <https://bit.ly/2X7ae6E>, 27.5.2020.
- Eduskunta (2009): PTK 6/2009, 11.2.2009. <https://bit.ly/2M0XpnN>, 27.5.2020.
- Eduskunta (2013): PTK 3/2013, 6.2.2013. <https://bit.ly/2X42d26>, 27.5.2020.
- Eduskunta (2016): PTK 73/2016, 21.6.2016. <https://bit.ly/30X28zj>, 14.8.2020.
- Eduskunta (2017): PTK 19/2017, 8.3.2017. <https://bit.ly/2E1P3vG>, 14.8.2020.
- Ervasti, Pekka & Jaakko Laakso (2001): *Karhun naapurista Naton kainaloon: puolueettoman Suomen marssi läntisen sotilasliiton leiriin*. Helsinki: WSOY.

- Fischer, Frank (2017): *Climate crisis and the democratic prospect: participatory governance in sustainable communities*. Oxford: Oxford University Press.
- Floyd, Rita (2016): "Extraordinary or ordinary emergency measures: What, and who, defines the 'success' of securitization?". *Cambridge review of international affairs*, 29(2), 677–694.
- Haapala, Taru & Teemu Häkkinen (2017): "Debating federal Europe in the British Parliament, c. 1940–49". *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 24(5), 801–816.
- Hakala, Emma, Ville Lähde, Antti Majava, Tero Toivanen, Tere Vadén, Paavo Järvensivu & Jussi T. Eronen (2019): "Northern Warning Lights: Ambiguities of Environmental Security in Finland and Sweden". *Sustainability*, 11(8), 2228.
- Halonen, Mia, Pasi Ihalainen & Taina Saarinen (2015): "Diverse discourses in time and space: Historical, discourse analytical and ethnographic approaches to multi-sited language policy discourse". Teoksessa: M. Halonen, P. Ihalainen & T. Saarinen (toim.) *Language Policies in Finland and Sweden: Interdisciplinary and multi-sited comparisons*. Bristol: Multilingual Matters, 3–26.
- Häkkinen, Teemu (2020/ilmestyy): "Maanpuolustustahdon poliittisuus 1970-luvulta kylmän sodan päättymiseen". Teoksessa: T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.) *Maanpuolustustahto Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Häkkinen, Teemu & Miina Kaarkoski (2018): "Sovereignty versus influence. European unity and the conceptualisation of sovereignty in British parliamentary debates, 1945–2016". *Contributions of the History of Concepts*, 13(2), 54–78.
- Häkkinen, Teemu, Miina Kaarkoski & Jouni Tilli (2020/ilmestyy): "Maanpuolustustahto ilmiönä, käsitteenä ja tutkimuskohteena". Teoksessa: T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.) *Maanpuolustustahto Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Häkkinen, Ville (2018): "Redescribing the nation. Anti-Semitism as a tool of nation-building in the Hungarian Numerus Clausus debates, 1920–1928". *Journal of Language and Politics*, 17(5), 655–675.
- Ihalainen, Pasi (2017): *The Springs of Democracy: National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments, 1917–1919*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Ihalainen, Pasi, Cornelia Ilie & Kari Palonen (2016): "Parliament as a Conceptual Nexus". Teoksessa: P. Ihalainen, C. Ilie & K. Palonen (toim.) *Parliament and Parliamentarism: A Comparative History of a European Concept*. New York: Berghahn Books, 1–16.
- Ihalainen, Pasi & Kari Palonen (2009): "Parliamentary sources in the comparative study of conceptual history: methodological aspects and illustrations of a research proposal". *Parliaments, Estates and Representation*, 29(1), 17–34.
- Ihalainen, Pasi & Taina Saarinen (2015): "Constructing 'language' in language policy discourse: Finnish and Swedish legislative process in the 2000s". Teoksessa: M. Halonen, P. Ihalainen & T. Saarinen (toim.) *Language Policies in Finland and Sweden: Interdisciplinary and multi-sited comparisons*. Bristol: Multilingual Matters, 29–56.
- Ilie, Cornelia (2016): "Parliamentary Discourse and Deliberative Rhetoric". Teoksessa: P. Ihalainen, C. Ilie & K. Palonen (toim.) *Parliament and Parliamentarism: A Comparative History of a European Concept*. New York: Berghahn Books, 133–145.
- Joenniemi, Pertti (toim.) (2006): *The Changing Face of European Conscriptio*. Aldershot: Ashgate.
- Kaarkoski, Miina (2018): "Conflicting conceptualisations of 'democracy' in the German Bundestag during the anti-nuclear demonstrations, 1995–2001". *Parliaments, Estates and Representation*, 38(1), 121–133.
- Kaarkoski, Miina (2019): "German and British parliaments and conceptions of the global climate threat during the United Nation Earth Summit of 1992". *Parliaments, Estates and Representation*, 39(1), 47–63.

- Kaarkoski, Miina (2020/ilmestyy): ”Korkea maanpuolustustahto turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tukena vuosina 1995–2019”. Teoksessa: T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.) *Maanpuolustustahto Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Keskinen, Marko, Arttu Kantola, Juha Mäkinen & Arto O. Salonen (2017): ”Miten kehittää kokonaisturvallisuutta? Tieteidenvälisiä näkemyksiä Winland-hankkeesta”. *Tiede ja ase*, 75, 124–154.
- Lakoff, George (2010): ”Praxis Forum. Why it matters How We Frame the Environment”. *Environmental Communication*, 4(1), 70–81.
- Lehti, Marko & Henna-Riikka Pennanen (2020): ”Koronakriisi’ ja liberaali järjestys: Uhka, sopeutuminen ja muutos”. *Kosmopolis*, 50(2), 29–50.
- Limnell, Jarno (2008): *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?* Strategian laitos. Julkaisusarja 4. Työpapereita 26. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Limnell, Jarno (2009): *Suomen uhkakuva politiikka 2000-luvun alussa*. Strategian laitos. Julkaisusarja 1. Strategian tutkimuksia 29. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Limnell, Jarno & Jyri Raitasalo (2009): *Selonteko 2009 – Turvallisuuden uudelleenarviointia*. Strategian laitos. Julkaisusarja 4. Työpapereita 29. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- McDonald, Matt (2013): ”Discourses of climate security”. *Political Geography*, 33, 42–51.
- Palonen, Kari (2017): ”Concepts and debates: Rhetorical perspective on conceptual change”. Teoksessa: W. Steinmetz, M. Freeden & J. Fernández Sebastián (toim.) *Conceptual History in the European Space*. New York: Berghahn, 96–117.
- Palonen, Kari (2020): ”Political science as a topic in post-war German Bundestag debates”. *History of European Ideas*, 46(4), 360–373.
- Pekonen, Onni (2014): *Debating “the ABCs of parliamentary life”: the learning of parliamentary rules and practices in the late nineteenth-century Finnish Diet and the early Eduskunta*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Pesu, Matti (2017): *Koskiveneellä kohti valtaviirta. Suomen puolustuspolitiikka kylmän sodan lopusta 2010-luvun kiristyneeseen turvallisuusympäristöön*. Puolustusministeriön julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Pocock, J.G.A. (1973): ”Verbalizing a political act. Toward a politics of speech”. *Political Theory*, 1(1), 28–31.
- Raitasalo, Jyri (2009): *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*. Strategian laitos. Julkaisusarja 1. Strategian tutkimuksia 23. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä (2007): *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuva politiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*. Strategian laitos. Julkaisusarja 4. Työpapereita 23. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Saksholm, Juhon (2020/ilmestyy): ”Konsensusta murtaamassa? 1960-luvun maanpuolustuskritiikki, pasifismi ja vastareaktiot”. Teoksessa: T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.) *Maanpuolustustahto Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Skinner, Quentin (2002): *Visions of politics. Volume 1: Regarding method*. Cambridge: University Press.
- Steinmetz, Willibald & Heinz-Gerhard Haupt (2013): ”The political as communicative space in history: the Bielefeld approach”. Teoksessa: W. Steinmetz, I. Gilcher-Holtey & H.-G. Haupt (toim.) *Writing political history today*. Frankfurt: Campus Verlag, 11–33.
- Telford, Andrew (2018): ”A threat to climate-secure European futures? Exploring racial logics and climate-induced migration in US and EU climate security discourses”. *Geoforum*, 96, 268–277.
- Trombetta, Maria Julia (2011): ”Rethinking the Securitization of the Environment: Old Beliefs, New Insights”. Teoksessa: T. Balzacq (toim.) *Securitization theory: how security problems emerge and dissolve*. Lontoo: Routledge, 135–149.

- Trombetta, Maria J. (2012): "Climate Change and the Environmental Conflict Discourse". Teoksessa: J. Scheffran, M. Brzoska, H. G. Brauch, P. M. Link & J. Schilling (toim.) *Climate Change, Human Security and Violent Conflict*. Berliini: Springer, 151–164.
- Tynkkynen, Vesa, Mikko Karjalainen & Pentti Airio (2018): *Suomen Puolustusvoimat 100 Vuotta*. Helsinki: Edita.
- Ulkoasiainministeriö (1999): *Laajan turvallisuuden ulottuvuuksia. Suomen kansainvälinen ympäristöyhteistyö*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.
- Valtioneuvosto (1995): *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/1995. Helsinki. <https://bit.ly/2DUNlaf>, 14.8.2020.
- Valtioneuvosto (1997): *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/1997. Helsinki. <https://bit.ly/3kLjcAg>, 14.8.2020.
- Valtioneuvosto (2001): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2/2001. Helsinki. <https://bit.ly/3iGQzCw>, 14.8.2020.
- Valtioneuvosto (2004): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004. Helsinki. <https://bit.ly/2PTwZGw>, 14.8.2020.
- Valtioneuvosto (2009): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009. Helsinki. <https://bit.ly/2DX4Onv>, 14.8.2020.
- Valtioneuvosto (2012): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*. Valtioneuvoston julkaisusarja 5/2012. Helsinki. <https://bit.ly/342ZCtd>, 14.8.2020.
- Valtioneuvosto (2016): *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*. Valtioneuvoston julkaisusarja 7/2016. Helsinki. <https://bit.ly/3fRSoKN>, 14.8.2020.
- Valtonen, Vesa & Minna Branders (2020): "Tracing the Finnish comprehensive security model". Teoksessa: S. Larsson & M. Rhinard (toim.) *Nordic societal security. Convergence and divergence*. Lontoo: Routledge, 91–107.
- Visuri, Pekka (2011): *Maailman muutos ja Suomi*. Jyväskylä: WSOYpro Oy.
- Wheeler, Tim & Joachim Von Braun (2013): "Climate change impacts on global food security". *Science*, 341(6145), 508–513.
- Wills, Rebecca (2017): "Taming the Climate? Corpus Analysis of Politicians' Speech on Climate Change". *Environmental Politics*, 26, 212–214.